

composition of the station workers and inhabitants of the area, revolutionary traditions were under analysis. Regularity of general tendencies was emphasized and features of a local character were revealed. It was determined that the local population was subdued by Bolshevik propaganda, disappointed with failed policy of all Ukrainian governments and was in opposition to any government, and these and other objective and subjective factors led to the fact that the Soviet power was eventually established in this area.

Keywords: *national liberation revolution, civil war, struggle for power, area occupation, partisan struggle, Soviet power.*

УДК 94(477.46) «19»

Я.М. Горохівська

РОЗВИТОК ОБОРОННО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ХРИСТИНІВСЬКОМУ РАЙОНІ У 30-Х РР. ХХ СТ.

У даній статті розкрито значення оборонно-масової роботи для підвищення обороноздатності країни; показано досвід цієї роботи в 30-х рр. минулого століття в СРСР; висвітлено основні напрямки оборонно-масової роботи в Христинівському районі: рух за засів «гектарів оборони», збір коштів на військову техніку, проведення позики зміцнення оборони СРСР, регулярне розповсюдження лотерей ТСОАвіахіму, організація мережі гуртків військових знань, розширення матеріальної бази первинних організацій (закупка спецілітератури, гвинтівок, кулеметів, облаштування будинків оборони, спорудження парашутної вишки), проведення протиповітряних і протихімічних маневрів, організація військових походів, підготовка допризовників до військової служби.

Ключові слова: *оборонно-масова робота, обороноздатність країни, ТСОАвіахім, гектари оборони, воєнізовані тактичні заняття, рух за оволодіння оборонними значками, воєнізовані кроси і походи.*

Військово-патріотичне виховання підростаючого покоління сьогодні є одним з пріоритетів гуманітарної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки країни, підтвердженням чого є її історичний досвід.

В історії нашої країни є зразки досить ефективного підходу до цього напрямку роботи. Зокрема, досвід оборонно-масової роботи в 30-х рр. минулого століття в СРСР, попри політичну та ідеологічну заангажованість і цілий ряд недоліків, у певній мірі, може стати корисним і допоможе у посиленні обороноздатності України. Неупереджене вивчення та об'єктивне осмислення позитивного та негативного досвіду радянської оборонно-масової роботи у роки перших п'ятирічок, враховуючи регіонально-політичні та регіонально-культурні відмінності, становить не тільки науковий інтерес, але й має суттєве практичне значення [1, с.181–189].

Цій проблемі присвячено чимало праць багатьох вчених, насамперед радянського періоду. Проте дослідження цих істориків мали яскраве ідеологічне забарвлення та репрезентували лише досягнення радянської влади в сфері оборонно-масової роботи з цивільним населенням країни. Ряд дослідників стверджують, що потужне розгортання оборонно-масової роботи було реакцією країни на постійно наростаючу воєнну загрозу військового нападу на СРСР [12].

У ряді праць досліджено роль ВКП (б), низових органів і комсомолу у організації військово-патріотичного виховання населення країни [3;6;4;5].

Характер і особливості здійснення військово-патріотичного виховання і оборонно-масової роботи в українських землях у досліджуваний період відображено у ряді праць [1;20] та ін. вчених.

Важливим джерелом для написання роботи стали матеріали періодичної преси. Найбільше цікавого матеріалу містять підшивки газет «Колгоспник Христинівщини» та «Христинівський залізничник» за 30-ті роки минулого століття. У них відображено діяльність районних і первинних організацій ТСОАвіахіму, Українського Червоного Хреста, розгортання фізкультурно-масової роботи в школах району тощо.

Серед численних завдань, які також потрібно було реалізувати у 30-ті рр., була оборонно-масова робота серед населення. Важлива роль у цьому покладалася на місцеву пресу. Саме у газетах, що поширювалися серед широких мас і які активно використовувалися численними агітаторами, поміщалися матеріали, які розкривали «надзвичайно складне міжнародне становище».

Найбільше уваги було приділено висвітленню діяльності на Христинівщині райради і низових ланок ТСОАвіахіму, які існували на залізничному вузлі і у кожному селі. Зокрема, у газеті «Колгоспник Христинівщини» від 14 квітня 1932 року було вміщено завдання... «в кожному колгоспі, радгоспі, на підприємстві й і установі повинен бути міцний бойовий осередок ТСОАвіахему» [17].

У замітці «Перетворимо ТСО-Авіахем на справжній бойовий резерв РСЧА» було вміщено заклик-програму перетворити фабрики, заводи, МТС, колгоспи і радгоспи на фортеці оборони. «Берімося ж живіше до цієї роботи, щоб Христинівський район став у перші лави борців за зміцнення обороноспроможності країни» [18].

У дописі «По-більшовицькому розгорнути роботу ТСОАвіахему», вміщеному у газеті «Христинівський залізничник» від 23 лютого 1932 року, ставилося завдання: активізувати воєнізацію залізничників, організувати спеціальний навчальний пункт, посилити боротьбу з хімпісьменністю, змістовніше проводити курси ППО, активізувати роботу курсів комполітскладу, активізувати роботу стрілецького та УЧХ гуртків [16].

Напрямки роботи оборонної організації були різні. На початку 30-х років поширеним на селі став рух за засів «гектарів оборони». За директивою Облколгоспспілки кожен колгосп повинен виділити й засіяти по 10 га на оборону країни. 70% від прибутку з гектарів оборони надходить до осередку ТСО, а решта прибутку відраховується до інших ланок ТСОАвіахемівської організації [9]. Цей напрямок постійно був на контролі партійних і громадських організацій. На зборах колгоспників приймалися рішення, зафіксовані районною газетою, про вивезення на зсипний пункт урожаю з «гектарів оборони» і у наступні роки [19].

Ще одним напрямком роботи районної організації ТСОАвіахіму був збір коштів на потреби оборони, зокрема, на військову техніку. У 1932 році газета «Христинівський залізничник» ініціювала збір коштів на літак «Максим Горький». Рухові за збір коштів надали форми соцзмагання, виду – зустрічних зобов'язань. Наприклад, «...Залізничники Христинівського вузла зобов'язалися до 15-ї роковини Жовтня зібрати не менше 500 крб. Ініціаторами проведення збору коштів виступили відповідальний секретар вузлової ради ТСОАвіахіму Д. Гороховський і вартовий по депо А. Рязанов. Вони внесли по 5 крб. і закликали здати таку ж суму конкретних працівників залізничного відділку» [11].

Також було організовано збір коштів на літак ім. Демченко, ескадрилью дирижаблів, моторизацію прикордонників, підводний човен. Повідомлялося про внесок шельпахівської школи бригадирів у розмірі 42 крб., ліщинівських піонерів – у розмірі 75 крб. та ін.. на моторизацію прикордонників, при плані збору коштів на моторизацію прикордонного війська у 4350 крб. зустрічним планом цю суму було доведено до 5 тисяч, а вдалося зібрати 5021 крб. ...[10].

Найбільше уваги було приділено розповсюдженню лотерей ТСОАвіахіму. Періодично поміщалися заклики до участі у цій важливій справі, замітки про успіхи і недоліки у реалізації білетів. Наприклад, у травні 1932 року районна газета розмістила оголошення-заклик «Зміцнюймо обороноспроможність країни. Реалізуймо квитки 6-ї авіальотереї» й інформацію про те, що райрада ТСО одержала на 12000 крб квитків 6-ї лотереї ТСОАвіахіму [18].

Проводився і одноразовий збір коштів: на парашутну вишку, на антивоєнний день. Районна газета у дописі «Заклик до всіх колгоспів району», як приклад, наводить рішення зборів колгоспників виділити 500 крб. на військове устаткування для райради ТСОАвіахіму [9].

Постанова ЦК ВКП (б) і РНК СРСР «Про ТСОАвіахім» від 8 серпня 1935 р. поставила перед цією організацією завдання сконцентрувати всі свої сили на підготовці резервів для армії та флоту. Це визначило основний напрямок роботи до самого початку війни.

На перше місце вийшла організація і розгортання системи допризовної підготовки. Місцеві газети відразу ж взяли цю справу під контроль. Вони повідомляли про завдання партій у справі зміцнення обороноздатності країни, про хід організації навчальних пунктів під егідою ТСОАвіахіму, про гурткову роботу, їх масовість, про проведені заходи (змагання, походи, маневри, виконання нормативів на оборонні значки тощо), досягнення і гостро вказували на недоліки роботи низових ланок ТСОАвіахіму.

Наприклад, у районній газеті від 1 вересня 1935 року було поміщено допис «Більше уваги оборонній роботі», у якому райрада ТСОАвіахіму звітувала про свою роботу з допризовниками: «Всі допризовники нашого району засвоїли 120 годинну програму. Тепер напередодні призову в районі утворено 3 військово-учбових пункти з 80-годинною програмою, якими охоплено молодь 1913–1914 рр. народження» [2].

Досить вагомими були результати роботи організації на залізничному вузлі. Газета «Христинівський залізничник» рапортувала: «Первинні Тсоавіахемівські організації Христинівського відділку, відповідаючи на заклик ворошиловградців про докорінне покращення оборонної роботи, включилися в республіканське змагання. Майже 75 процентів залізничників Христинівського відділку тепер є членами Тсоавіахеми. ...Особливо гарно працюють Тсоавіахемівські організації 6 дистанції зв'язку (голова т. Яременко), депо Христинівка (голова т. Хуторянський) та ін. Голова районної транспортної ради Тсоавіахеми В. Охота» [13].

Важливим напрямком роботи ТСОАвіахіму Христинівщини була організація різноманітних воєнізованих тактичних занять. Вони також пропагувалися на сторінках місцевої преси. Зокрема, у дописі «Загартовуються молоді борці за країну будованого соціалізму» пропагується досвід діяльності взводу молоді учбового пункту залізничного відділку, які наполегливо оволодівають військовою технікою, беруть участь у соцзмаганнях і військових маневрах, доказуючи, що вони щохвилини готові стати на оборону країни... [8]. Також були повідомлення про успішне проведення повітряно-хімічних маневрів на залізничному вузлі [15].

Оборонно-масовій роботі старалися надавати змагального характеру. Для цього дуже популярними були рухи за здачу нормативів на значки «Ворошиловський стрілець», «Готовий до ППХО», «ГПО», «ГСО» та ін.

Військове навчання в тимчасових військово-учбових пунктах передбачало підготовку і здачу нормативів на оборонні значки. Була поставлена вимога перед організацією ТСОАвіахім, добитися, щоб кожен призовник йшов у армію як мінімум з чотирма оборонними значками. І з цим завданням організація успішно справлялася. Про це свідчать дописи у місцевих газетах: «Одна дев'ята всіх залізничників, що працюють у Христинівському відділку, здали норми на значок «Ворошиловський стрілець». Понад половину всіх робітників склали норми на значок ППХО I ступеня» [13]; «...З гарними показниками закінчено роботу в ягубецькому військово-учбовому пункті, 40 осіб здали норми на значок ГПО та 65 чоловік здали норми на значок ворошиловських стрільців» [2].

Інструктор ППХО, майбутній воїн С. Умріхін подав допис «Як я добився 4-х оборонних значків», у якому на власному прикладі показує як тогочасна молодь відносилася до оборонної роботи [19].

«...Серед призовників багато таких, що здали норми на три і чотири оборонних значки. Усі випускники середньої залізничної школи №18 мають по три оборонних значки» [14]. І таких повідомлень було дуже багато.

Важливим напрямком оборонно-масової роботи, що знайшла своє висвітлення на сторінках місцевої преси, була організація та проведення кросів: в межах району, на великі дистанції, піших, лижних, кінних, у протигазах.

Чим ближче було до війни, тим більша кількість людей втягувалася в оборонно-масову роботу.

Таким чином, оборонно-масова робота, яку організувала і проводила районна рада ТСОАвіахім і її низові ланки на Христинівщині в міжвоєнний період, була досить інтенсивною і насиченою. Напрямки роботи були різні: рух за засів «гектарів оборони», збір коштів на військову техніку, проводилася позика зміцнення оборони СРСР регулярне розповсюдження лотерей ТСОАвіахіму, організація мережі гуртків військових знань, розширення матеріальної бази первинних організацій (закупка спецлітератури, гвинтівок, кулеметів, облаштування будинків оборони, спорудження парашутної вишки), проведення протиповітряних і протихімічних маневрів, організація військових походів, підготовка допризовників до військової служби тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алієва Е.Б. Оборонно-масова робота в УРСР в роки передвоєнних п'ятирічок: на матеріалах Донецької області / Е. Б. Алієва // Історичні і політологічні дослідження. 2013. № 2. С. 181–189. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/lipd_2013_2_44.pdf.
2. Більше уваги оборонній роботі // Колгоспник Христинівщини. 1935. 1 вересня.
3. Васютин Ю.С. Военно-патриотическое воспитание: теория, опыт / Ю.С. Васютин. М.: Мысль, 1984. 172 с.
4. Военные вопросы в документах КПСС и Советского государства. М.: Воениздат, 1979. 461 с.
5. Военно-патриотическое воспитание молодежи: проблемы и опыт [Сборник] // Сост. Ю.И. Дерюгин. М.:Патриот, 1991. 211 с.
6. Гошуляк В.В. Очерки истории оборонно-массовой работы партии в годы довоенных пятилеток. – 1929 – июнь 1941 гг. / В.В. Гошуляк. Одесса : Изд-во ОГУ, 1989.
7. Дамо країні літак імені тов. Демченка // Колгоспник Христинівщини. 1933. 22 квітня.
8. Загартовуються молоді борці за країну будованого соціалізму // Христинівський залізничник. 1932. 23 лютого.
9. Заклик до всіх колгоспів району // Колгоспник Христинівщини. 1937. 30 липня.
10. Збираймо кошти на моторизацію // Колгоспник Христинівщини. 1932. 11 січня.
11. Літак «Максим Горький» буде збудовано // Христинівський залізничник. 1932. 10 жовтня.
12. Оборонно-массовая работа среди населения [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.istorya.ru/book/ww2/145.php>
13. Охота В. Закріпити успіхи оборонної роботи / В. Охота // Христинівський залізничник. 1938. 28 жовтня.
14. Перед призовом у Червону Армію // Христинівський залізничник. 1940. 22 серпня.
15. Повітряно-хемічні маневри // Христинівський залізничник. 1935. 12 березня.
16. Погорелов А. По-більшовицькому розгорнути роботу ТСОАвіахему / А. Погорелов // Христинівський залізничник. 1932. 23 лютого.
17. Промова т. Молотова на засіданні ЦР ТСОАвіахему // Колгоспник Христинівщини. 1932. 1 квітня.
18. Реалізуймо квитки 6-ї авіальотереї // Колгоспник Христинівщини. 1932. 26 травня.
19. Умрихін Як я добився 4-х оборонних значків // Колгоспник Христинівщини. 1937. 1 серпня.
20. Яшанов А.С. Військово-оборонні громадські об'єднання в Україні (20-ті - 30-ті

роки ХХ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. С. Яшанов К.: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2012. 237 арк. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>

Gorokhivska Ya.M. Development of defense work in large scale in Khrystynivka district in the 1930's of XX century.

Importance of defense work in large scale for improving defense capability of the country was revealed; experience of such work in the 1930's of the last century in the USSR was shown; main directions of defense work in large scale in Khrystynivka district were outlined in the article including movement in the «hectares of defense» period, collecting costs for military equipment, loan for defense strengthening of the USSR, regular distribution of lotteries of TSOAviakhim, organizing of societies on military knowledge, expansion of a material base of primary organizations (purchase of special literature, rifles, machineguns, equipping of defense buildings, construction of a parachute tower), conducting of anti-air and anti-chemical maneuvers, organization of military campaigns, training of young people for military service.

Key words: *defense work in large scale, defense capability of the country, TSOAviakhim, «hectares of defense», paramilitary tactical exercises, movement for obtaining defensive signs, paramilitary races and campaigns.*

УДК 94(477.46):2]«1941/1943»

В.Г. Грінченко

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УМАНЩИНИ В УМОВАХ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «УМАНСЬКИЙ ГОЛОС»)

Стаття присвячена висвітленню основних аспектів релігійного життя населення Уманщини в умовах нацистської окупації. В основу публікації покладені матеріали газети «Уманський голос». Розглядається відображення на її сторінках характерних проявів релігійного життя в регіоні та релігійної ситуації в Україні загалом. Зроблений висновок, що у своїх матеріалах газета заохочувала відродження українських християнських традицій, висвітлювала хід вирішення організаційних питань церковних конфесій та розпорядження властей щодо регламентації релігійного життя. В газеті була представлена позиція німецької влади, спрямована на використання релігійного чинника для зміцнення свого окупаційного режиму, здобуття прихильності серед місцевого населення та підрич його довіри до радянської системи.

Ключові слова: *окупаційний режим, релігійне життя, Уманщина, газета «Уманський голос», відродження християнських традицій, релігійний чинник, конфесійна ситуація, автокефальна церква, автономна церква.*

Вивчення різноманітних аспектів духовно-релігійного життя українського народу в багатогранності його проявів є одним з актуальних завдань сучасної вітчизняної історичної науки. Зокрема, важливим залишається дослідження особливостей релігійного життя в Україні в умовах нацистської окупації.

В останні десятиліття означена проблематика знайшла своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них слід відзначити роботи О. Лисенка [16], К. Беркгофа [2], Ю. Волошина [5], М. Главацького [6], В. Гордієнка [8], І. Грідіної [9], О. Перехреста [21], Н. Стоколоса [32] та інших. Поряд з цим, характер і обсяг існуючих публікацій залишають можливості для продовження розгляду питань, пов'язаних з проявами релігійного життя часів нацистської окупації в окремих регіонах України. При цьому цінну інформацію можна отримати, звернувшись, зокрема, до тогочасної місцевої преси.

Метою даної статті є розгляд особливостей та характерних проявів релігійного життя